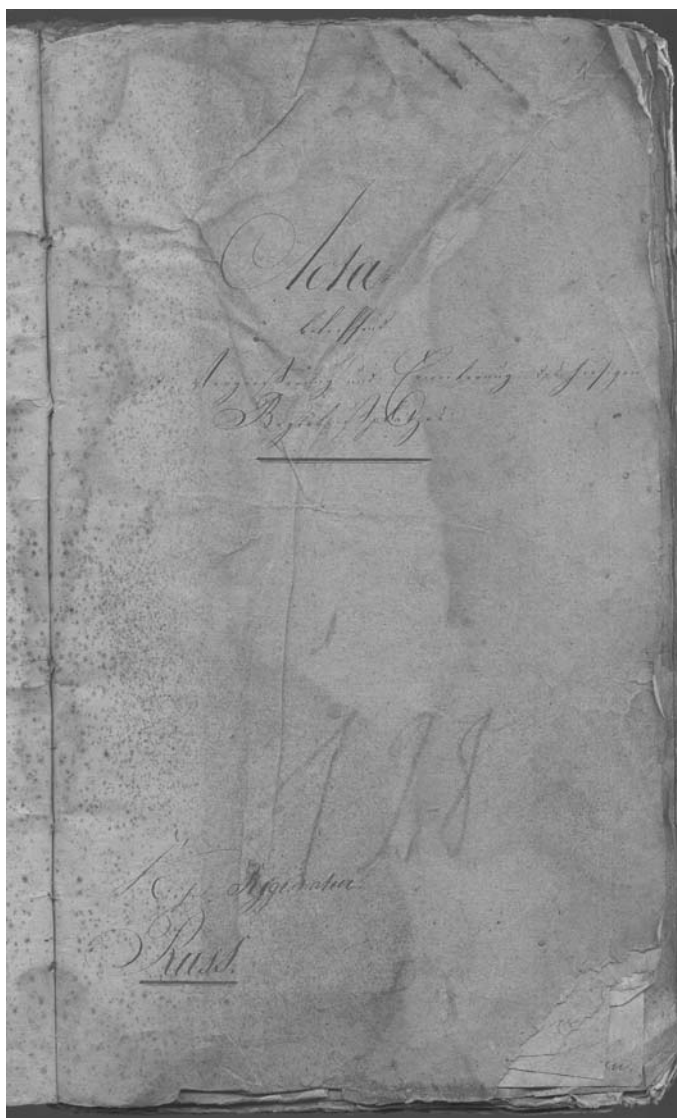

XIX A. RUSNĖS KAPINIŲ KRONIKA

Darius Barasa

Klaipėdos universitetas

2004 m. vasarą tvarkant ir ruošiant remontui dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą statytą Šilutės evangelikų liuteronų klebonijos pastatą, vienoje iš užleistų patalpų buvo rastas nemažas pluoštas itin vertingų XVIII–XX a. Šilutės diecezijos aktų. Radinį įvertinti, sutvarkyti parapijos kunigas Remigijus Šemeklis tuomet perdavė Šilutės muziejui. Paaiškėjo, kad radinį sudarė per trisdešimt archyvinių dokumentų bylų, o bendras dokumentų lapų skaičius siekė apie 2,5 tūkst. Dokumentai buvo gana geros būklės, dalis jų buvo tvarkingai surišti į bylas, su užrašais ant viršelių, dalis dokumentų buvo palaidi. Iš ankstyviausių aktų paminėtini XVIII a. pab. Rusnės bažnyčios kasos apskaitos dokumentai (pvz., 1770 m., 1780 m.,

1 pav. Bylos dėl Rusnės kapinių padidinimo ir išplėtimo 1800–1868 m. viršelis

1795 m. ir kt.). Tarp vertingiausių laikytini 1800–1834 m., 1879–1888 m. Rusnės parapijoje konfirmuotų vaikų sąrašai, 1830–1880 m. krikšto registras, 1842–1897 m. Šv. Vakarienę priėmusių Rusnės parapijiečių sąrašai; tyrinėtojų smalsumo negali nekelti skyrybų Rusnės parapijoje 1835–1842 m. dokumentai, kunigų personalijų byla (1832–1935 m.), 1856–1889 m. Rusnės parapijos bažnyčios tarybos protokolai ir kt. Nors absoliučią daugumą sudarė Rusnės parapijos dokumentai, visgi tarp jų būta keletas kitų parapijų bylų: Kintų bažnyčios ir neturtingųjų rėmimo kasos 1804–1805 m. apskaitos ir Šilutės bažnyčios kasos 1929 m., 1932 m. apskaitos.

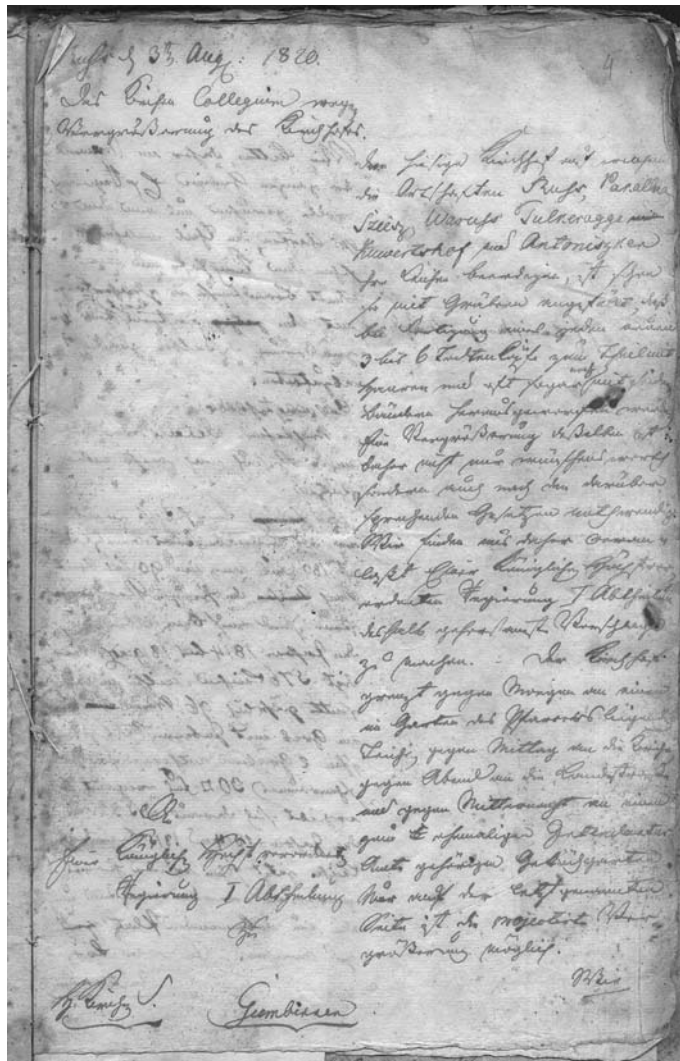
Sutvarkyti ir suregistruoti dokumentai buvo gražinti Šilutės evangelikų liuteronų parapijai (kiek žinoma, pastaroji ketino juos perduoti formuojamam Lietuvos evangelikų liuteronų archyvui Tauragėje). Prieš tai buvo padarytos šių archyvinių bylų skaitmeninės kopijos, kurios šiuo metu yra saugomos Šilutės muziejuje ir Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institute.

Negali nestebinti aplinkybės, kokiu būdu šie vertingi ir didelės apimties archyviniai dokumentai išliko

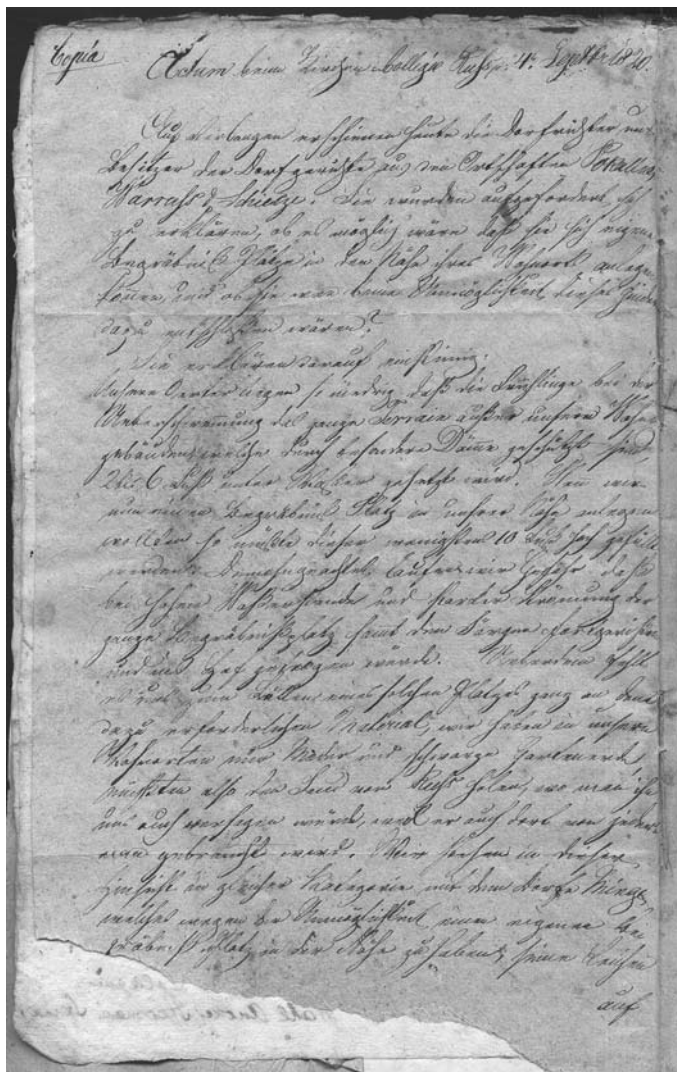
nepaliesti pokario metais. Liudininkai pasakoja, kad 1944 m. pabaigoje Šilutę užėmę rusų kareiviai klebonijos priėmimo kambaryje laikę arklius, o bažnyčios archyvą naudoję vietoje kraiko. Galima spėti, kad aptariamai dokumentai buvo parapijiečių vėliau surinkti ir atgabenti į Šilutę iš Rusnės ar senosios Verdainės bažnyčių. Minėtos bažnyčios sovietmečiu buvo uždarytos, viena pertvarkyta į sporto salę, kita – į grūdų sandėlį, kiek vėliau – į linų apdirbimo fabriką. Nereikėtų pamiršti fakto, kad nuo 1832 m. iš pradžių Rusnėje, o nuo 1872 m. Verdainėje veikė superintendentūra – vyriausiojo diecezijos dvasininko administracija. Tad šiose bažnyčiose turėjo būti sukauptas didelis diecezijos archyvas.

Tarp aptariamų dokumentų savo turiniu išsiskiria byla, susijusi su XIX a. Rusnės kapinių reikalais. Viena vertus, vertinant lokalinės istorijos požiūriu, kapinės laikytinos pernelyg mažareikšmiu tyrimo objektu. Kita vertus, nereikia pamiršti, kad vien istoriniame Klaipėdos krašte senųjų evangelikų liuteronų kapinių priskaičiuojama per tūkstantį, todėl kapinės vertintinos kaip svarbus regiono kultūros paveldo, istorinio kraštovaizdžio elementas, apie kurį žinių, deja, iki šiol turėta nedaug. Stokojama žinių apie Klaipėdos krašto XIX a. evangelikų liuteronų kapinių steigimo, tvarkymo, išlaikymo ir kt. aplinkybes, nes šiuos dalykus liudijančių dokumentų būta nedaug, ir iki šių dienų jų išliko vienetai.

1794 m. *Visuotinė Prūsijos krašto teisė* skelbė, kad mirusieji nebegali būti laidojami bažnyčiose, gyvenamuosiuose miestų rajonuose. Tai reiškė, kad perpildytos šventorių kapinės turėjo būti uždarytos, o naujos įrengtos užmiestyje. Pagrindas naujoms kapinėms įrengti turėjo būti labai svarbus ir pagrįstas. Tam buvo būtinas bažnytinės valdžios ir vietos policijos atstovo sutikimas. Šie, regis, paprasti ir aiškūs nurodymai turėjo būti be didelių sunkumų pritaikyti ir įgyvendinti praktikoje. Tačiau būtent Rusnės parapijos atvejis atskleidžia daug sudėtingesnes ir komplikuočiau aplinkybes. Regis, paprastas kapinių ribų išplėtimo klausimas šiuo atveju virto gausiu ir ilgu me-

2 pav. Rusnės bažnyčios kolegijos raštas apygardos valdžiai Gumbinėje, kuriame skundžiamasi perpildytomis kapinėmis ir prašoma imtis priemonių šiai problemai išspręsti (Rusnė, 1820 m. rugpjūčio 3 d.)

3 pav. Rūdnės bažnyčios kolegijos sudarytas protokolas, kuriame konstatuota, kad nėra galimybių kitose Rūdnės parapijos gyvenvietėse įrengti nuosavų kapinių (Rūdnė, 1820 m. rugsėjo 4 d.)

šytoje ir 1920 m. publikuotoje „Šilokaremos apskrities istorijoje“ XIX a. Rūdnės kapinių klausimas neliko apeitas². Ši byla turėjo būti žinoma ir buvusiam Rūdnės kunigui (1903–1914 m.), vėliau Klaipėdos superintendentui Franzui Gregorui, kuris irgi buvo paskelbęs detalių istorinių žinių apie senąsias Rūdnės kapines³. 1984 m. J. Tatoris, atlikęs Rūdnės evangelikų liuteronų bažnyčios ir greta buvusių kapinių istorinius tyrimus, tik pasinaudojo minėtų autorių pateikta informacija⁴.

tus trukusiu susirašinėjimu tarp vietos bendruomenės atstovų ir įvairių valdžios institucijų. Nesibaigiantys pasitarimai, susirinkimai, revizijos – visa tai tik tam, kad būtų išspręstas vienos parapijos bendruomenės perpildytų kapinių klausimas. Kita vertus, iš šios užsuktos biurokratizmo karuselės ir gausios korespondencijos atsiskleidžia daugybė svarbių smulkmenų: kaip buvo įrengiamos kapinės, kokios vietos joms buvo parenkamos, koks supiltinis gruntas naudotas, kaip buvo organizuojami kapinių tvarkymo darbai ir pan.

89 lapų byla pavadinta „Acta betreffend Vergrößerung und Erweiterung des hiesigen Begräbnisplatzes“ (Dokumentai dėl čionykščių kapinių padidinimo ir išplėtimo) (L. 1¹) (1 pav.). Jos turinį sudaro 1800–1868 m. Rūdnės bažnyčios kolegijos, vėliau tarybos, Rūdnės kunigų, Šilutės apskrities viršininkų (landrato), Gumbinės apygardos valdžios korespondencijos dokumentų originalai ir jų nuorašai. Chronologiniu požiūriu, byla yra nuosekli, išskyrus laikotarpį nuo 1800 m. iki 1820 m.: iš šio laikotarpio neiškilo arba nebūta jokios dokumentacijos.

Galima manyti, kad šia byla greičiausiai bus naudojėsi žinomi Klaipėdos krašto istorikai ir kraštotyrininkai J. Sembritzkis ir A. Bittensas. Jų para-

¹ Nurodomas bylos lapo numeris.

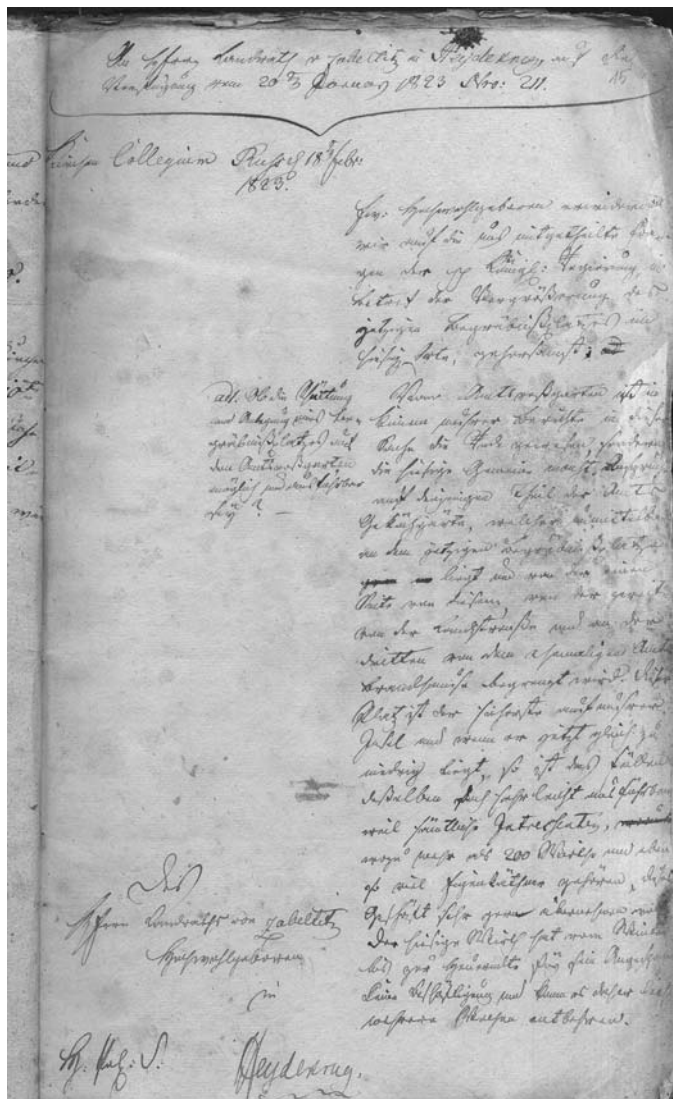
² SEMBRITZKI, J., BITTENS, A. *Geschichte des Kreises Heydekrug*. Memel, 1920, S. 311–312.

³ GREGOR, F. Der alte Kirchhof in Russ. *Der Grenzgarten. Beilage des „Memeler Dampfboot“*. 1936, Nr. 5.

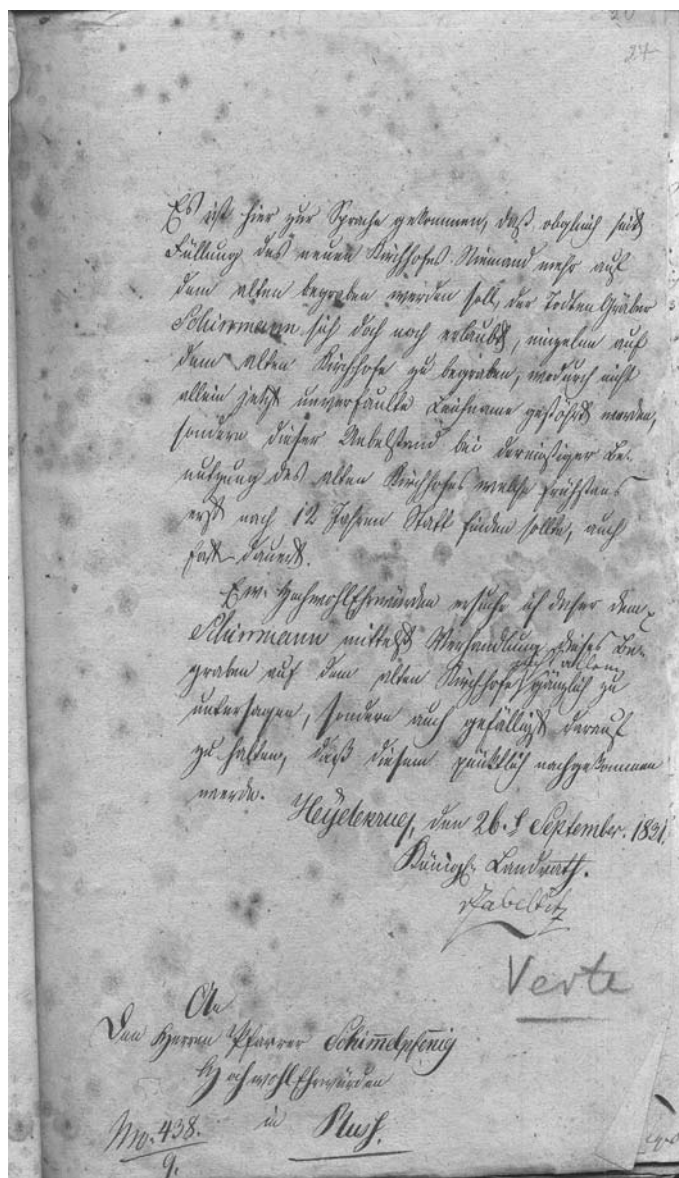
⁴ TATORIS, J. Rūdnės buv. Evangelikų liuteronų bažnyčia. Istoriniai tyrimai. Vilnius, 1984 (mašinosraštis). *Šilutės muziejus, Pagalbinis fondas*, Pg. 4076.

Pirmieji bylos dokumentai (L. 2–2v) prasideda dviem 1800 m. Rytų Prūsijos valstybės ministerijos Kenigsberge ir apskrities justicijos komisijos Klaipėdoje laiškais, kuriuose kalbama apie būtinybę išplėsti Rusnės kapines. Matyti, kad jau tada buvo svarstyta galimybė kapines išplėsti, naudojant greta buvusį, Rusnės valsčiaus intendantūrai priklausiusį daržo sklypą. Tačiau iškart buvo susidurta su kompensavimo už tai problema, todėl rekomenduota ištirti, ar nebūtų tikslingiau, pagal valdininkų pasiūlymą, naujoms kapinėms vietos paieškoti aukštesnėse kaimo pievose.

Kitas dokumentas yra datuotas 1820 m. (L. 4–5). Tad, kaip minėta, šiuo 1800–1820 m. laikotarpiu kapinių problemos klausimas nebuvo sprendžiamas arba dokumentacijos apie tai neišliko. 1820 m. Rusnės bažnyčios kolegijos (pasirašė kunigas Wahl, Ancker, Hermann ir Szukkis) rašte Gumbinės apygardos valdžiai skųstasi, kad Rusnės kapinės, kuriose savo mirusiuosius laidojo Rusnės, Pakalnės, Šyšos, Vorusnės, Tulkeragės, Uostadvario ir Antoniškių gyvenvietės, buvusios tiek perpildytos, kad laidojant naują mirusįjį tenką iškasti 3–6 anksčiau palaidotųjų galvas, kurios dar iš dalies būna su plaukais ir šilkinėmis juostelėmis (kaspinais). Informuota, kad kapines išplėsti galima tik šiaurinėje pusėje, kur jos ribojasi su valsčiaus intendantūrai priklausiusiu daržo sklypu. Tuo tarpu iš kitų pusių kapines riboja bažnyčia, kunigo darže buvęs tvenkinys ir krašto kelias. Senųjų kapinių dydis buvęs 180 pėdų (apie 56 m) ilgio ir 90 pėdų (apie 30 m) pločio. Pagal mirimo registrą suskaičiuota, kad 1814–1819 m. buvo palaidoti 573 parapijiečiai – vidutiniškai 96 kasmet. Norint palaidoti mirusįjį, reikią iškasti 1814–1815 m. palaidotuosius, kurių kūnai, karstai, vilnoniai drabužiai būna dar nesuirę. Retoriškai klausta, ar kiekvienas valstybės pavaldinys, kuris ištikimai savo pareigas vykdeš, nenusipelnė garbingos vietos, kur jo kūnas netrikdomas galėtų irti. Todėl visos bendruomenės vardu buvo prašyta perleisti 1 margą, (0,25 ha) minėto daržo dalį kapinėms išplėsti (2 pav.).

4 pav. Rusnės bažnyčios kolegijos atsakymas Šilutės apskrities viršininkui Z. Zabeltitzui dėl reikalingo naujų kapinių ploto, kapinių įrengimo darbams galimų parapijiečių pajėgų, kapinių paaukštinimui reikalingo grunto išteklių (Rusnė, 1823 m. vasario 18 d.)

5 pav. Šilokarčemos (Šilutės) apskrities viršininko Z. Zabeltitzo raštas Rusnės kunigui W. Schimmelpfennigiui dėl draudimo duobkasiui Schirrmannui laidoti mirusiųosius senosiose kapinėse (Šilokarčema, 1831 m. rugsėjo 26 d.)

Rusnės kapinių aptvėrimo ir pylimo prievolės (3 pav.).

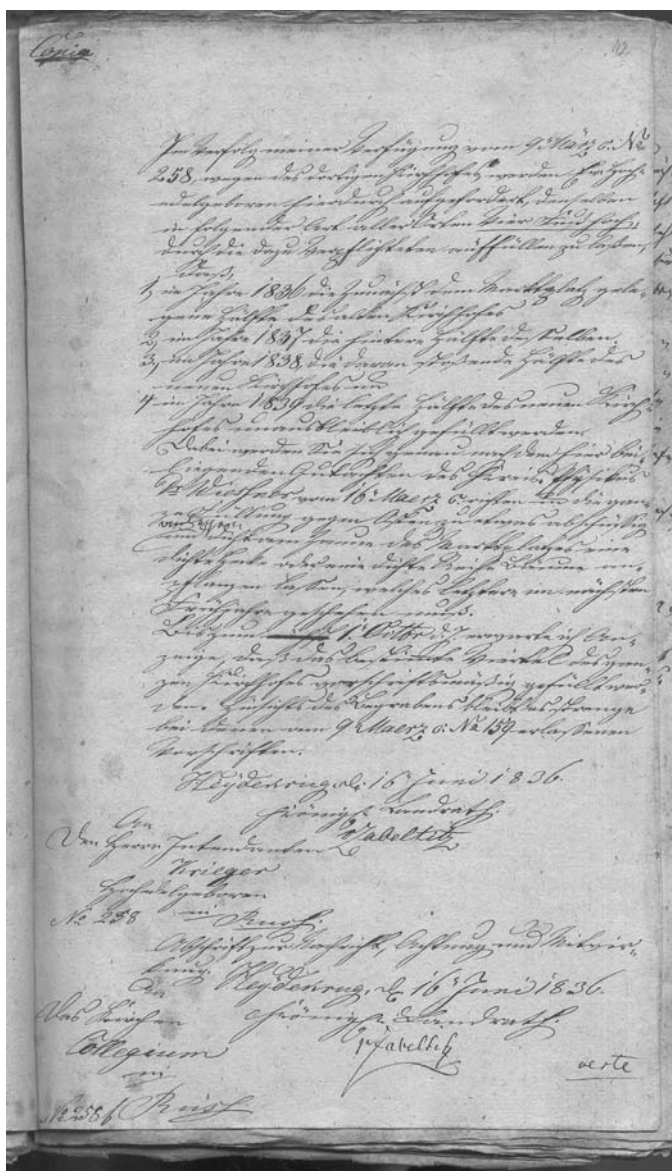
Valdžia nesiskubino plėsti senųjų kapinių, bet vis dėjo pastangas įrengti naujas kapines kitoje vietoje. Buvo pasiūlyta kapines įrengti Ragininkų saloje arba Redveikiui priklausiusiame sklype (L. 8). Atsakydama į tai, bažnyčios kolegija pareiškė, kad minėtas Redveikio sklypas tam visiškai netinka, nes kasmet jis yra apsemiamas. Kapinės Ragininkų saloje, pasak jų, būtų buvę labai gražu, jei tai nebūtų buvusi sala, nes potvynio metu ji daugelį savaičių, o žiemą netgi mėnesiais būtų ne-

Skirti minėto sklypo neskubėta, nes iš apskrities viršininko potvarkio (L. 8) aiškėja, kad nebuvo atsisakyta minties kiekvienai gyvenvietei leisti įsirengti savas kapines. Bendruomenės atsakyme (L. 6–7) buvo pareikšta, kad visos gyvenvietės yra tiek žemai, kad pavasarį per potvynį visa teritorija, išskyrus gyvenamuosius pastatus, kurie yra apsaugoti pylimais, atsiduria nuo 2 iki 6 pėdų po vandeniu. Jei norėtų greta savo gyvenviečių įrengti kapines, tą vietą reikėtų paaukštinti mažiausiai 10 pėdų. Taip pat atkreiptas dėmesys į grėsmę, kad esant dideliame potvyniui ir stipriai srovei visos kapinės kartu su karstais būtų nuneštos. Be to, tokiai vietai įrengti trūksta reikalingos medžiagos: gyvenvietėse buvo tik dumblas (klampynė, purvas) ir juodžemis, tad smėlį turėtų atsivežti iš Rusnės, kur tai jiems uždrausta, nes ten smėlis ir taip kiekvienam yra reikalingas. Konstatuota, kad šiuo atžvilgiu minėtos gyvenvietės priklauso tai kategorijai gyvenviečių kaip Mingė, kuri, neturėdama galimybės turėti savų kapinių, savo mirusiųosius laidoja už 3/4 mylios esančiame Ventės rage. Todėl vėl buvo išreikštas prašymas dabartines bendras kapines Rusnėje išplėsti, naudojant besiribojančio daržo sklypą. Tame pat laiško priedaše yra Antoniškiuose gyvenusio Friedricho Krollio pareiškimas, kuriame jis kartu su kaimynais išsakė norą laidoti arčiau Rusnės buvusiose Rupkalvių kapinėse, todėl prašė atleisti juos nuo

pasiekiami. Todėl dar kartą pareikšta, kad geresnės vietos kapinėms išplėsti negu besiribojęs daržo sklypas nėra, nes jis iš trijų pusių yra apsaugotas nuo potvynio, o tokie darbai kitur kainuotų apie 1000 talerių (L. 10). Apskrities viršininkas Zabeltitzas siūlė kompromisą: naujas kapines steigti minėtoje Ragininkų saloje, o vadinauju šaktarpio laikotarpiu leisti mirusiuosius laidoti senosiose bažnyčios šventoriaus kapinėse (L. 11).

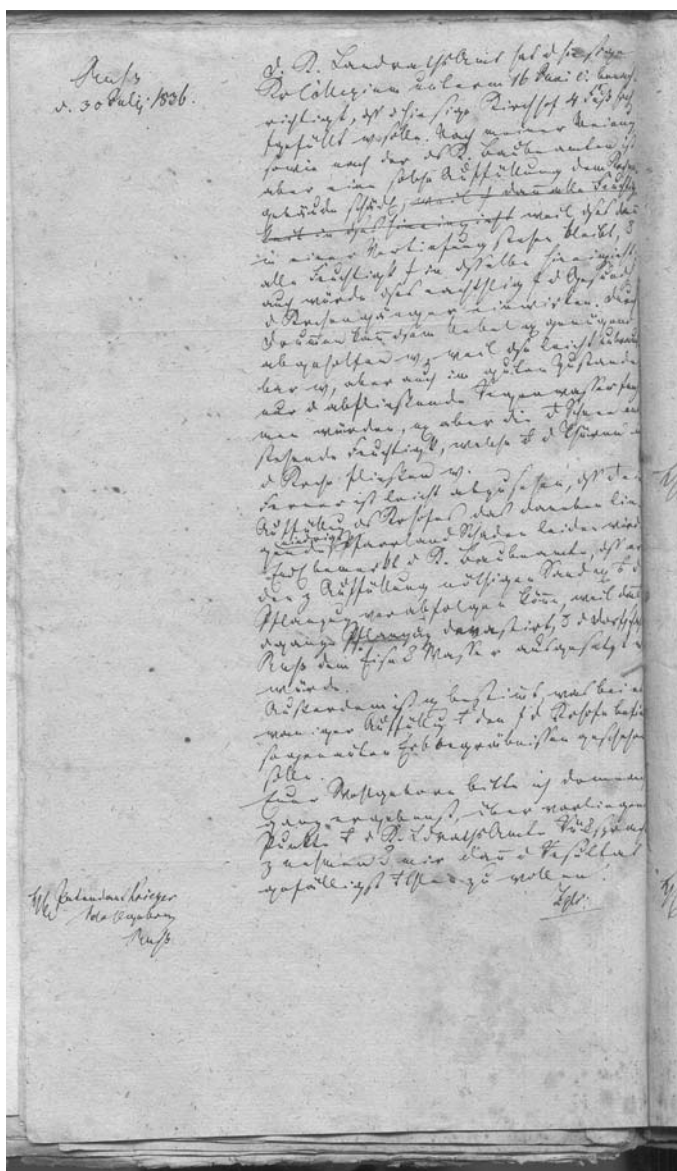
Naujų kapinių įrengimo klausimas užsitęsė iki pat 1830 m. Dar 1823 m. buvo aiškinamasi, kokio dydžio sklypo naujoms kapinėms reikėtų, iš kur būtų atvežtas gruntas joms paaukštinti ir kt. (L. 14–14v). Rusnės bažnyčios kolegija informavusi, kad daržo sklypas prie senųjų kapinių buvusi aukščiausia vieta Rusnės saloje. Jei ji būtų pasirodžiusi per žema, ją buvo galima lengvai paaukštinti užpilant atvežtiniu gruntu. Tuo tikslu buvo galima pasitelkti apie 200 ūkininkų ir tiek pat trobelininkų. Jų kinkiniai esą nuo žiemos iki šienapjūtės buvę laisvi. Iš viso ūkininkai būtų galėję atvežti 200 vežimų po 6 kv. pėdas smėlio ir taip 270 kv. pėdų sklypą paaukštinti 7 pėdomis. Smėlį planuota vežti iš kaimo pievų, nuo Pakalnės upės ir kitur. Pageidauta, kad išplėstos kapinių teritorijos užtektų 10 metų, nes po to mirusiuosius vėl būtų galima laidoti senosiose kapinėse (L. 15) (4 pav.).

Regis, kapinių plėtimas vyko du kart – 1827–1827 m. ir 1832 m., abiem atvejais naudojant kunigui priklausiusį daržo sklypą. Dėl to buvo kilę ginčų dėl kompensacijos (L. 24). 1828 m. pranešta, kad kapinėms išplėsti buvo paimta dalis kunigo daržo, ir parapijiečiai prie naujų kapinių prisidėję atveždami smėlio. 1831 m. apskrities viršininkas uždraudė duobkasiui Schirmannui laidoti mirusiuosius senose kapinėse, nes buvo įrengtos naujos. Dėl tokios praktikos esą ne tik drumsčiama nesuirusių palaikų ramybė, bet ir pailginamas senųjų ka-

6 pav. Šilokarčemos (Šilutės) apskrities viršininko Z. Zabeltitzo rašto kopija Rusnės intendantui Kriegeriui ir bažnyčios kolegijai. Pateikiamas planas, kaip per 1836–1839 m. visa senųjų ir naujųjų kapinių teritorija turėtų būti paaukštinta 4 pėdomis, o susidariusi statuma ties rytine puse apšodinta gyvatvore arba tankia medžių eile (Šilokarčema, 1836 m. birželio 16 d.)

7 pav. Rusnės kunigo E. Zieglerio raštas Rusnės intendantui Kriegeriui. Jame kunigas išreiškia prieštaravimą dėl aplink bažnyčią esančių kapinių paaukštinimo, nes, jo nuomone, tai pakenks pačiai bažnyčiai (Rusnė, 1836 m. liepos 30 d.)

kitais duomenis, šio plano buvo atsisakyta⁵.

1838 m. kunigas su varpininku, ištyrę senąsias kapines, pranešė, kad jose jau galima laidoti, o naujose kapinėse mirusiesiems vietų turėtų užtekti iki vasaros (L. 46). Senosiose kapinėse eilėmis tvarkingai vėl leista laidoti 1839 m. (L. 47).

pinių nenaudojimo laikas (jas naudoti leista tik po 12 metų) (L. 27) (5 pav.). 1832 m. vėl pažymėta, kad Rusnėje buvusias kapines neatidėliotinai būtina išplėsti, naudojant 2 margus kuniogo daržo ir jį paaukštinant 6 pėdomis (L. 31).

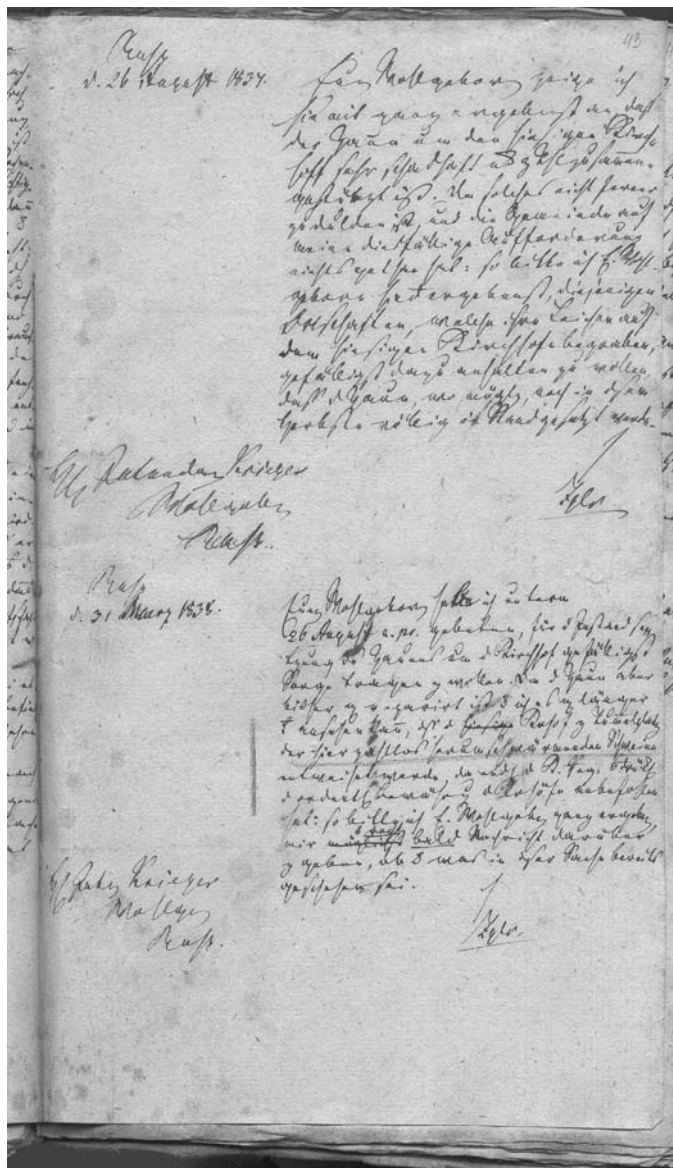
Rusnės kapinių padėtimi buvo vėl susirūpinta 1836 metais. Apskritis viršininko sušauktame susirinkime buvo išsiaiškinta, kad vadinamųjų naujų kapinių užteks dar 2 metams. Griežtai įsakyta taupiai naudoti buvusią erdvę ir kiekvieną kapo duobę iškasti kuo giliau. Pareikšta, kad ateityje reikės ieškoti kitos aukštesnės vietos kapinėms, ir to reikalo uždelsti negalima (L. 41). Tais pačiais metais buvo parengtas planas, kaip išspręsti Rusnės kapinių problemą. Pagal apskrities viršininko planą, per 1836–1839 m. visa senųjų ir naujųjų kapinių teritorija turėjo būti paaukštinta 4 pėdomis, susidariusią statumą ties rytine puse buvo numatyta apsodinti gyvatvore arba tankia medžių eile (L. 42) (6 pav.). Šis sumanymas sulaukė kunigo prieštaravimų. Kunigas, remdamasis statybos reikalų valdininkų patarimais, nurodė, kad tokiu būdu būtų padaryta žala bažnyčiai: ji liktų stovėti įduboje, o dėl lietaus ir tirpstančio sniego bažnyčioje ne tik laikytųsi drėgmė, bet ir vanduo esą čia tekėtų pro bažnyčios duris (L. 42v) (7 pav.). Sprendžiant iš bylos medžiagos, lieka neaišku, ar buvo įgyvendintas apskrities viršininko sumanymas. Remiantis

⁵ TATORIS, J. Op. cit., p. 9.

Problemų parapijai kėlė ne vien naujos vietos trūkumas kapinėse, bet susidurta ir su kapinių aptvėrimo sunkumais. 1837 m. rugpjūčio mėn. kunigas E. K. Ziegleris informavo Rusnės intendantą Kriegerį, kad kapinių tvora yra labai apgadinta, o bendruomenė neatsiliepianti į jo raginimus. Todėl prašė pareigūno imtis priemonių ir priversti parapijiečius tvorą iki rudens sutvarkyti, nes jis nebegalės žiūrėti, kaip kapinėse knibžda nesuskaičiuojama daugybė kiaulių (L. 43) (8 pav.). Netrukus policijos valdininko iniciatyva buvo sukviesti parapijos gyvenviečių atstovai, sudaryta tvoros remonto sąmata, aptarta pinigų rinkliava, kitos aplinkybės (L. 44–45).

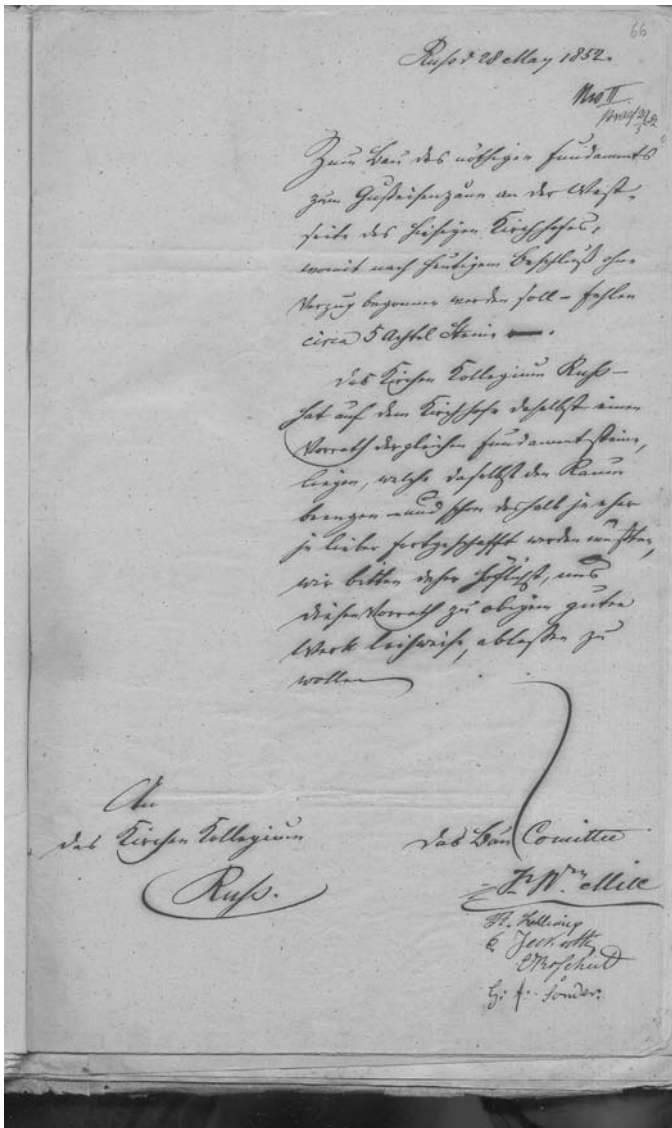
Apie prastą kapinių tvoros būklę vėl pranešta 1852 m. Raginta ją, kol atsiras lėšų naujai įrengti, pataisyti minimaliomis išlaidomis (L. 65). Jau tais pačiais metais sudarytas statybos komitetas (*Bau Committee*) kreipėsi į bažnyčios tarybą dėl trūkstančių 5 ach-telių (tūrio matas – *D. B.*) pamatinių akmenų ketaus tvoros kapinėse statybai (L. 66) (9 pav.) ir 500 reichstalerių paskolos iš bažnyčios kasos (L. 67).

Naujų kapinių poreikis vėl iškilo 1853 metais. Bažnyčios tarybos susirinkime buvo prieita bendra nuomonė, kad būtina vėl svarstyti Rusnės kapinių išplėtimą. Manyta, kad tikslin-giausia būtų nupirkti senųjų kapinių šiaurinėje pusėje dvarininkui Mas-salskiui priklausiusį sklypą. Tačiau daugelis bendruomenės narių pasisa-kė už tai, kad kiekviena gyvenvietė iširengtų savas kapines (L. 71). Regis, visi šie svarstymai taip ir liko neįgyvendinti, nes po 5 metų, 1858 m. Gumbinės apygardos rašte Rusnės bažnyčios tarybai konstatuota, kad Rusnės kapinės yra beveik visiškai užlaidotos ir liepta naujas kapines įrengti už gyvenvietės. Iškelta galimybė naujoms kapinėms naudoti kantoriaus žemę (L. 84–85). Šis sumanymas greičiausiai vėl liko nerealizuo-tas, nes 1863 m. Gumbinės apygardos valdžia pritarė naujų kapinių steigimui bendruomenei pri-

8 pav. Rusnės kunigo E. Zieglerio raštas Rusnės intendantui Kriegeriui, kuriame informuojama apie labai apgadintą kapinių tvorą ir prašoma imtis priemonių, nes jis nebegalės žiūrėti, kaip kapinėse knibžda nesuskaičiuojama daugybė kiaulių (Rusnė, 1837 m. rugpjūčio 26 d. ir 1838 m. kovo 31 d.)

9 pav. Rusnės statybos komiteto kreipimasis į bažnyčios tarybą dėl trūkstamų 5 ahtelių pamatinių akmenų ketaus tvoros kapinėse statybai (Rusnė, 1852 m. gegužės 28 d.)

klausančiame sklype, kuris buvęs tarp Millio ir Beehrbohmo sklypų (L. 87). Nepaisant to, naujų kapinių steigimo klausimas realiai buvo pradėtas spręsti tik 1868 m. Paskutiniame bylos dokumente – Gumbinės bažnyčių ir mokyklų reikalų skyriaus rašte Šilokarčemos apskrities viršininkui ir Rusnės bažnyčios tarybai – griežtu tonu pabrėžta, kad naujų kapinių Rusnės bendruomenei įrengimo reikalas yra užvilktas. Tarp trukdžių paminėtos kilusios abejonės dėl sklypo pirkimo iš pirklio Buchholzo sutarties teisėtumo, taip pat tuometinės oro sąlygos, kurios neleidusios atvežti kapinių įrengimui reikiamų medžiagų, atlikti kitus darbus. Įsakmiai liepta neatidėliotinai imtis priemonių ir iki rudens mažiausiai pusę įsigyto 3 margų sklypo visiškai įrengti mirusiesiems laidoti. Tuo tarpu pažymėta, kad senosios kapinės bažnyčios šventoriuje yra tiek perpildytos, kad neįmanoma iškasti naujos duobės, nepažeidžiant senos kapavietės ir neiškasant mirusiųjų liekanų (L. 88–89) (10 pav.).

Senosios Rusnės kapinės buvo uždarytos 1869 m., o naujos įrengtos prie Pakalnės upės. Senosios kapinės po uždarymo greitai pradėjo nykti. Kaip rašė 1900 m. kunigas F. Gregoras, kapai buvo apaugę krūmais, mediniai kryžiai apipuvę, o metaliniai apdaužyti, kapinėse nešvara. 1904 m. kapinės buvo išvalytos, išlygintos,

paviršiui iškilę palaikai surinkti ir iškilmingai palaidoti bendrame kape⁶. Kapinės buvo paverstos parku su takeliais, apsodintais medžiais ir krūmais. 1918 m. buvusiose kapinėse buvo įrengta vadinamoji didvyrių giraitė (*Heldenhein*) su pagal profesoriaus May parengtą projektą pastatytu paminklu Pirmajame pasauliniame kare žuvusiesiems atminti⁷.

Aptariamoms bylos dokumentai teikia kitų įdomių detalių apie to laiko laidojimo ypatumus. An-tai 1848 m. buvo sudarytas kapinių fondas, kurio lėšomis turėjo būti išlaikomos kapinės, tvarkoma kapinių tvora. Pinigai į šį fondą buvo renkami už kapinėse pastatytą kapavietės įrangą. Pvz.,

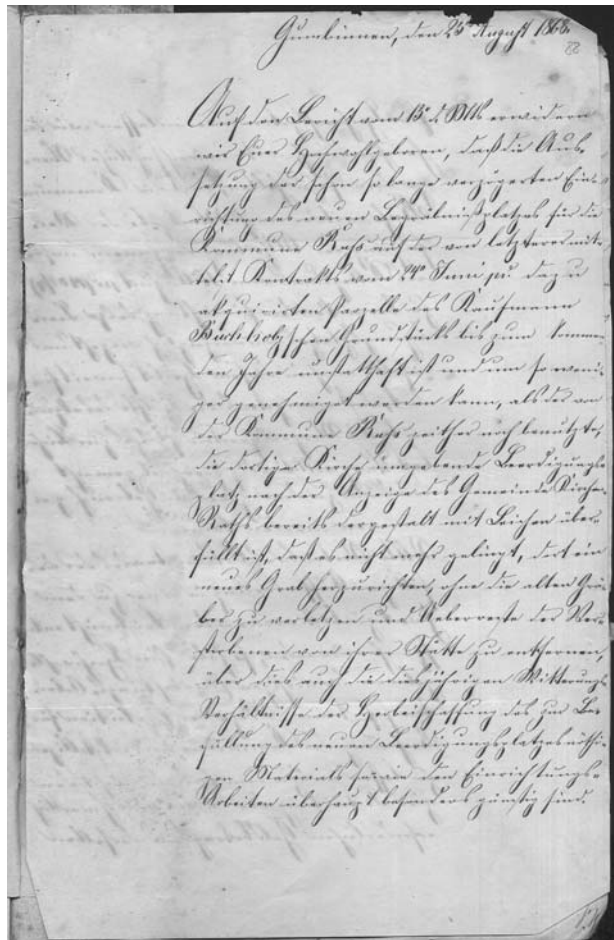
⁶ Ibid., p. 10.

⁷ SEMBRITZKI, J.; BITTENS, A. Op. cit., S. 312.

už paprastą antkapinį rėmą jaunesniam kaip 14 metų asmeniui kasmet reikėjo mokėti 20 grašių, asmeniui, vyresniam kaip 14 metų, – 1 reichstalerį; už dukart didesnę antkapinį rėmą reikėjo mokėti dvigubai (pagal priimtą nuostatą antkapinis rėmas turėjo laikyti 12 metų, nes paskui suyra); jei rėmas būtų atnaujintas, už jį turėjo būti mokama kaip pirmiau; už jau esančius rėmus mokėti nereikėjo. Už aptvertą kapavietę, kai ilgis 6 pėdos, plotis 4 pėdos, plotas – 24 kvadratinės pėdos, reikėjo mokėti 5 reichstalerius kasmet, kol neaptverta – 2 reichstalerius. Už paprastą medinį kryžių mokėti nereikėjo, tačiau už metalinį kryžių, paminklą ir akmenį buvo nustatytas mokestis kaip už antkapinį rėmą – 1 reichstaleris. Už kapo duobės išklojimą storomis lentomis reikėjo mokėti 2, o už kapo duobės išmūrijimą – 5 reichstalerius (L. 61–61v) (11 pav.).

Įdomu pažymėti, kad 1852 m. ir 1858 m. valdžios raštuose buvo akcentuota, jog Rusnės kapinių įrengimu, taip pat tvoros remonto darbais turėjo rūpintis ne visa parapija, bet tik tos parapijos gyvenvietės, kurios šiose kapinėse laidojo savo mirusiuosius (t. y. Rusnės, Brioniškių, Vorusnės, Pakalnės, Šyšos, Antoniškių, Uostadvario ir Tulkeragės gyvenvietės) (L. 65, 84).

Baigiant galima pažymėti, kad į aptartą dokumentų bylą, kaip ir į kitus panašaus pobūdžio dokumentus, nereikėtų žiūrėti vien tik kaip į lokalinei istorijai vertingus šaltinius. Juose visų pirma reikėtų išvelgti pavyzdį, precedentą – šiuo atveju Klaipėdos krašto evangelikų liuteronų kapinių įrengimo, tvarkymo, išlaikymo atvejį. Šiuo komparatyvu, regis, galėtume remtis tirdami kitų Klaipėdos krašto evangelikų liuteronų kapinių raidą.

10 pav. Bažnyčių ir mokyklų reikalų skyriaus Gumbinėje nurodymas Šilokarčemos apskrities viršininkui ir Rusnės bažnyčios tarybai imtis neatidėliotinių priemonių ir iki rudens visiškai įrengti mažiausiai pusę įsigyto 3 margų sklypo mirusiesiems laidoti (Gumbinė, 1868 m. rugpjūčio 25 d.)

